

УДК 339.54

Юхта Олексій Ігорович
аспірант,
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»,
e-mail: shpazkel@gmail.com

СТВОРЕННЯ ЕКСПОРТНО-КРЕДИТНОГО АГЕНТСТВА В УКРАЇНІ: НАЯВНІ ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ

У статті характеризується наявні тенденції експорту товарів та послуг з України. Проаналізовано Закон України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» та обґрунтовано пропозиції щодо покращення механізмів підтримки експорту у контексті прийняття Закону про створення експортного кредитного агентства в Україні.

Ключові слова: Експортно-кредитне агентство, стимулювання експорту, експортна політика, експорт товарів та послуг малого середнього бізнесу.

Постановка проблеми. Провідні економіки світу у своїй діяльності по стимулюванню експорту широко використовують можливості експортно-кредитних агентств. ЕКА займаються не тільки координацією діяльності між інфраструктурним середовищем по підтримці експорту, а й безпосередньо страхуванням експортних операцій, здешевленням вартості експортних кредитів та супроводженням експортної діяльності. Діяльність інших структур, виділення додаткових грошових коштів, оперативне управління підтримкою експортерів координується ЕКА, або ж здійснюється з врахуванням діяльності ЕКА. З набуттям чинності Закону України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» [1] виникають проблеми щодо необхідності узгодження та координації діяльності установ, що на поточний момент займаються підтримкою експорту. В зв'язку з вищенаведеним, шляхи вирішення проблем, які виникають у контексті трансформації системи підтримки експорту в Україні є актуальними.

Метою дослідження є аналіз змін у механізмі функціонування системи підтримки експорту в умовах створення Експортно-кредитного агентства в Україні та розробка відповідних рекомендацій для оптимізації експортної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика необхідності створення Експортно-кредитного агентства в Україні широко висвітлена у наукових публікаціях провідних вітчизняних вчених: О. Шарова, Б. Соболева, Я. Белінської, С. Урванцевої, О. Ляхової та ін., проте прийняття відповідного Закону зумовлює необхідність аналізу можливих змін та виявлення «вузьких» місць оновленої системи державної підтримки експорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експорт товарів та послуг в Україні характеризуються наступними тенденціями та показниками:

1. Скороченням обсягів експорту товарів та послуг більш ніж в 2 рази (за період 2012-2016 рр.). Середньорічні темпи падіння при цьому перевищили 13,5%
2. Переважанням у структурі експорту продукції з низькою доданою вартістю. Товари з високою доданою вартістю займають у структурі експорту менше 20%, як наслідок не використовується потенціал інноваційно-стимулюючого впливу експорту на економіку країни.
3. Вузькою географічною орієнтацією експорту лише на ринки СНД та Європи.
4. Відсутністю стратегії просування товарів на перспективних ринках (ринки Африки, ринки південно-східної Азії), для забезпечення довгострокового зростання експорту.

5. Відсутністю довгострокових цілей експортної політики стосовно впливу на національну економіку; зокрема щодо трансформації галузевої структури, інноваційного розвитку; імпортозаміщення.
6. Відсутністю системи стимулювання експорту для малого та середнього бізнесу.

У 2016 році основні групи товарів, які йшли на експорт в Україні були такими (див. рис. 1):

Рис. 1. Основні товарні групи експорту України за 2016 р.

Складено автором на основі [7]

Враховуючи вищенаведене, можна констатувати, що система підтримки експорту в Україні фрагментарна, містить ряд проблем та має наявні ризики для економіки в цілому.

Досвід європейських економік свідчить, що ефективна система підтримки експорту в сучасних умовах має базуватись на наявності:

- основної мети, яка стане відправною для створення ефективної системи підтримки експорту.
- відповідних державних або координованих державою установ;
- фінансових ресурсів;
- стратегії просування товарів та послуг.

Одним з основних інструментів вирішення вищевказаних завдань та реалізації експортної політики є створення Експортно-кредитного агентства. [9]

Основою для цієї системи у багатьох країнах світу (наприклад, Німеччина, Великобританія, Польща) є Експортно-кредитні агентства, які, будучи структурами різної форми власності, виконують функції координації та підтримки експортерів на світових ринках товарів та послуг. Узагальнена модель побудови системи підтримки експорту розвинених країн відображена на рис. 2.

В наведеній моделі експортне кредитне агентство може виконувати такі функції:

- координація та відповідальність за всю державну систему підтримки експорту;
- надання послуг з кредитної підтримки;
- надання страхових послуг експортерам;
- надання інформаційно-консультаційних послуг з процедурних питань та щодо просування товарів та послуг на ринки інших країн.

Світовий досвід засвідчує оптимальність комбінування у особі Експортно-кредитного агентства установи координатора та установи, що надає кредитні або страхові послуги, водночас забезпечуючи наявність в інституційній структурі установ, що будуть виконувати решту функцій. [4]

Рис. 2. Модель побудови системи підтримки експорту розвинених країн
Розроблено автором

З врахуванням вищезазначених проблем, а також світового досвіду, було прийнято Закон України №1792-19 від 20.12.2016 «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту». [1] Основою метою прийняття цього Закону є створення в Україні Експортно-кредитного агентства, яке повинне виконувати такі завдання:

1. Страхування, перестрахування та гарантування експортних кредитів
2. Здешевлення вартості кредитів
3. Розвиток українського експорту.

Створення Експортно-кредитного агентства в Україні в такому варіанті має ряд позитивних моментів:

1. З'являється установа, що безпосередньо буде займатись страхуванням експортних операцій та здешевленням вартості кредитних ресурсів для експортерів.
2. Поліпшується міжнародний імідж країни на світових ринках товарів та послуг, за рахунок можливості членства у Бернському союзі – провідному об'єднанні установ з надання і страхування експортних кредитів.
3. Декларується самостійність ЕКА, що полягає у: наявності визначеного розміру статутного капіталу, що на першому етапі формується державою; створенні ЕКА у формі ПАТ; широкому колі підзвітності; прозорому механізмі формування наглядової ради.
4. З'являється можливість для входження приватних інвесторів у капітал ЕКА, що може стати публічним інститутом державно-приватного партнерства.
5. З метою забезпечення підтримки винятково виробників українських товарів Законом передбачені чіткі критерії до визначення товару українського виробництва та українського експортера, що унеможливує проведення реекспортних операцій та транзитних схем з використанням послуг експортного кредитного агентства. Законодавчо визначенні такі поняття як:
 - a. товари українського походження – товари, що повністю вироблені або піддані достатній переробці в Україні відповідно до критеріїв, установлених Митним кодексом України;
 - b. український експортер – суб'єкт господарювання – резидент, який здійснює експорт товарів (робіт, послуг) українського походження.

6. Законом про створення експортного кредитного агентства передбачено обмежений перелік товарних груп, що можуть підтримуватись. Всі наведені товарні групи не є ресурсними, що являється додатковим стимулом для експорту з вищою доданою вартістю.

Наявність вищезазначених механізмів, в поєднанні з розробкою ефективних процесних та процедурних підходів дозволить оперативно реагувати на виклики економічного середовища. [1]

Однак Законом про створення ЕКА не враховано ряд моментів, що можуть негативно вплинути на підтримку українського експорту. Один з ключових аспектів – інституційний. В результаті створення ЕКА у описаному форматі, система підтримки експорту в Україні набула наступного вигляду (див рис 2). Таким чином залишились проблеми, що пов'язані з:

1. Установою-координатором, що узгоджує діяльність в середині країни, а також координує зусилля наявних установ у сфері підтримки експорту.
2. Відповідальністю за розробку та впровадження середньо- та довгострокової стратегії підтримки експорту. Назва Закону «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» зумовлює безумовну наявність та визначення даного питання у даному законодавчому акті проте воно залишилось не врегульованим.

Рис. 3. Система підтримки експорту в Україні

Розроблено автором

Окремим негативним аспектом Закону є відсутність виокремлення необхідності підтримки малого та середнього бізнесу. Досвід світових економік свідчить, що від 30% (Чехія) до 50-60% (США) [9] експорту забезпечується малим та середнім бізнесом. Водночас малий та середній бізнес потребують механізмів, що суттєво відрізняються від великого бізнесу, в тому числі у питаннях фінансового

супроводження операцій. Необхідність врахування розміру бізнесу при розробці програм підтримки експорту, зумовлюється особливостями ведення бізнесу та залучення ресурсів і підтверджується відповідними дослідженнями. За даними USAID (див рис. 4) специфіка використання кредитних фінансових інструментів в залежності від розміру бізнесу в Україні суттєво відрізняється:

1. Для малого бізнесу провідним інструментом є кредити покупця і продавця, що пояснюється: обмеженим доступом до певних специфічних видів банківських послуг (банківські гарантії, структуроване фінансування, акредитиви); відносно висока вартість окремих видів послуг (акредитиви); необхідність окремого обліку при масових дрібних операцій.
2. Середній бізнес активно використовує акредитиви як основний інструмент та кредити покупця і продавця. Обмежене використання банківських гарантії звужує можливості експортного фінансування.
3. Стосовно великого бізнесу прослідковується зниження обсягів використання структурованого фінансування, хоча за своїм змістом структуроване фінансування направлене в першу чергу на великий бізнес.

Під структурованим фінансуванням варто розуміти – всі професійні операції публічного та приватного секторів, метою яких є здійснення ефективного рефінансування за межами використання традиційних форм балансових цінних паперів для досягнення нижчої вартості капіталу та зменшення агентських витрат на підтримання ліквідності за одночасного забезпечення хеджування будь-якої дохідної економічної діяльності. [5]

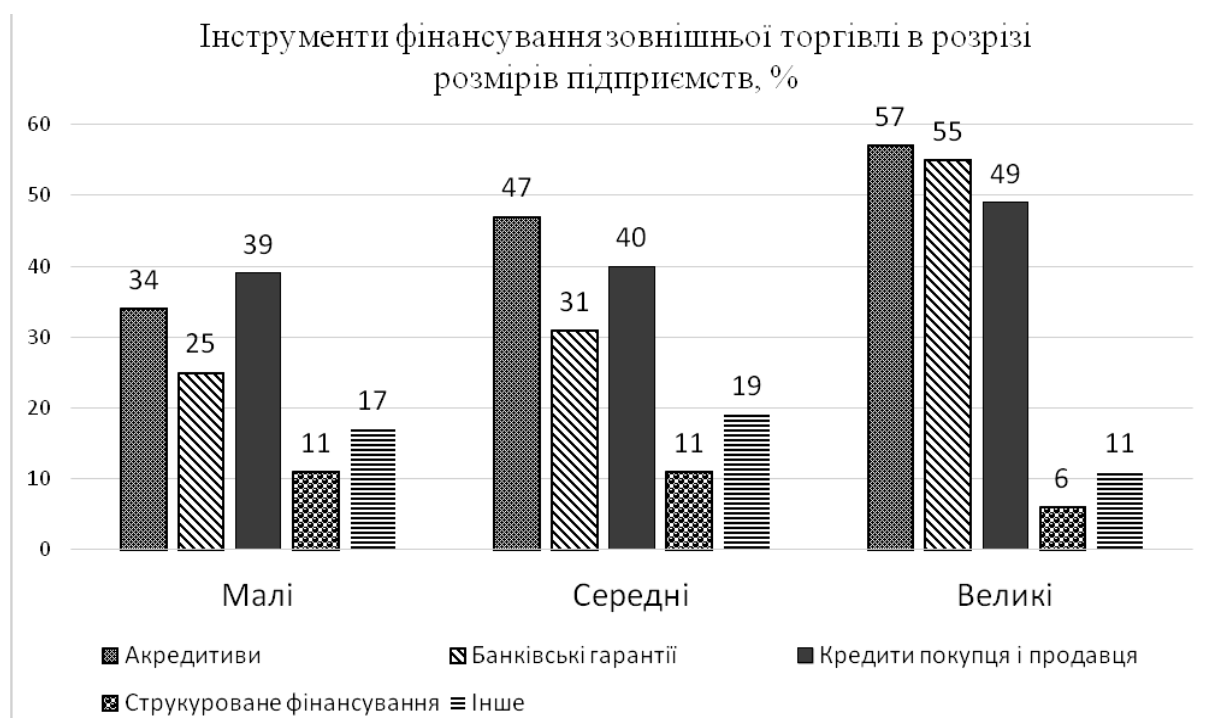

Рис. 4. Інструменти фінансування зовнішньої торгівлі [2]

Тому у операційній діяльності ЕКА в Україні необхідно врахувати специфіку використання фінансових інструментів в залежності від розміру бізнесу. У якості нівелювання даного ризику, допускається врахування цих факторів під час опису відповідних регламентів та процедур, якими буде керуватись ЕКА у процесі своєї операційної діяльності.

Окремим позитивним моментом Закону, є наявність визначених товарних груп, які будуть підтримуватись через ЕКА. Проте, враховуючи, що за підсумками 2016 року

загальний вклад визначених товарних груп у експорт товарів склав лише 17%, а також не врахування всіх товарних груп з високою доданою вартістю, при плануванні операційної діяльності доцільно врахувати необхідність стимулювання діючих виробників виходити на експортні ринки, а також збільшення кількості виробників продукції у відповідних галузях промисловості.

Закон не виключає можливість надання підтримки для експорту послуг, проте не акцентує увагу на специфіці підтримки експорту послуг. Треба зазначити, що у 2016 році частка експорту послуг у загальній структурі експорту склала 26,9% і зросла на 1% в порівнянні з 2015 роком (див. табл. 1). Тенденція до зростання частки послуг має підтримуватись на державному рівні в тому числі за рахунок механізмів ЕКА.

Таблиця 1

Експорт товарів та послуг України за 2015-2016рр.

	2015		2016		Зміна	
	млн.дол.	%%	млн.дол.	%%	млн.дол.	%%
Експорт товарів	35 420	74,0%	33 571	73,1%	-1 849	-0,89%
Експорт послуг	12 442	26,0%	12 346	26,9%	-96	0,89%
Експорт	47 862	100,0%	45 917	100,0%	-1 945	0,00%

Складено автором на основі [7]

Окремим проблемним аспектом Закону є відсутність критеріїв оцінки ефективності та результативності діяльності ЕКА. Пропонується для оцінки роботи ЕКА використовувати наступні критерії:

1. Зростання показників експорту окремих товарних груп.
2. Загальний обсяг наданих фінансових послуг (гарантій/страхування/перестраховання) експортерам.
3. Загальний обсяг наданих фінансових послуг (гарантій/страхування/перестраховання) новим експортерам.
4. Зміна частки експорту товарів з високими показниками доданої вартості.
5. Збільшення частки експортерів у галузях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Світовий досвід свідчить, що одним з найефективніших інструментів державної підтримки експорту є створення Експортно-кредитного агентства – установи, що може виконувати ряд функцій, пов'язаних з підтримкою експорту (координуючу, кредитну, страхову, консалтингову тощо). Законом України №1792-19 «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» ухвалено створення ЕКА в Україні в першу чергу, як інституту страхування та здешевлення вартості кредитів .

Створення відповідної установи має ряд переваг, зокрема: поліпшення міжнародного іміджу, сприяння надання фінансової підтримки експортерам, стимулювання експорту товарів та послуг з високою доданою вартістю, спрощення організації експортних процедур.

Позитивні аспекти, ухвалення Закону, стосуються наявної можливості в майбутньому входження в акціонерний капітал ЕКА приватних партнерів, чітке направлення на підтримку товарів вітчизняного виробника, що унеможливило використання реекспортних операцій та транзитних схем, додатковий стимул експорту товарів з високою доданою вартістю.

Водночас наявний ряд ризиків та загроз: відсутність установи з функціями координатора у системі підтримки експорту, не врахування особливостей підтримки експорту малого та середнього бізнесу та специфіки використання фінансових інструментів в залежності від розміру бізнесу, не врахування специфіки експорту товарів та послуг, відсутності критеріїв оцінки ефективності роботи ЕКА. Закон не вирішує

інституційні проблеми, які пов'язані з установою-координатором та відповідальністю за розробку та впровадження середньо- та довгострокової стратегії підтримки експорту. Проте, певні проблеми та ризики з вищенаведених можна нівелювати через розробку відповідних регламентів та процедур, якими буде керуватися ЕКА.

Підсумовуючи вищенаведене потрібно зазначити, що реалізація наявних переваг, а також врегулювання ризиків у процесі діяльності ЕКА, дозволить покращити ефективність діяльності системи підтримки експорту, та, як наслідок, покращити показники експорту в цілому.

Список використаної літератури

1. Закон України Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту № 1792-VIII від 20.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1792-viii>
2. Аналіз бар'єрів для міжнародної торгівлі в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tfd.ier.com.ua/wordpress/wp-content/uploads/2016/06/Trade_barriers_report_tfd_2016.pdf
3. Белінська Я. В. Державна підтримка експорту: зарубіжний досвід та уроки для України [Електронний ресурс] / Я. В. Белінська. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/8/16.pdf>
4. Ляхова О. О., Урванцева С.В. Експортні кредитні агентства як ефективний інструмент фінансового стимулювання зовнішньоекономічної діяльності / О. О. Ляхова, С. В. Урванцева // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 1-2(2). – С. 23-26. – Режим доступу: http://soskin.info/userfiles/file/2015/1-2_2_2015/Lyakhova,%20Urvantseva.pdf
5. Наумов Д. О. Економічна сутність механізму структурованого фінансування / Д.О. Наумов // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7. С. 237 – 251.
6. Офіційний сайт Агентства з підтримки експорту та торгівлі Чехії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.czechtradeoffices.com
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
8. Офіційний сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua
9. Політика сприяння експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files//publications/Books/2.Export_promotion_policy.pdf
10. Шаров О. Щодо окремих питань державної фінансової підтримки експортної діяльності в Україні / О. Шаров, Б. Соболев. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1187/>
11. Юхта О. І. Політика підтримки експорту: досвід "нових європейських економік" / О. І. Юхта // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2016. – №7. – С. 57-64.

References

1. Zakon Ukrainy Pro zabezpechennia masshtabnoi ekspansii eksportu tovariv (robit, posluh) ukrainskoho pokhodzhennia shliakhom strakhuvannia, harantuvannia ta zdeshevlennia kredytuvannia eksportu № 1792-VIII vid 20.12.2016 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1792-viii>
2. Analiz barrieriv dlia mizhnarodnoi torhivli v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://tfd.ier.com.ua/wordpress/wp-content/uploads/2016/06/Trade_barriers_report_tfd_2016.pdf
3. Belinska Ia. V. Derzhavna pidtrymka eksportu: zarubizhnyi dosvid ta uroky dlia Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Ia. V. Belinska. – Rezhym dostupu: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/8/16.pdf>
4. Liakhova O.O., Urvantseva S.V. Eksportni kredytni ahentstva yak efektyvnyi instrument finansovoho stymuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti / O. O. Liakhova, C. V. Urvantseva // Ekonomichnyi chasopys-KhKhI. – 2015. – № 1-2(2). – S. 23-26. – Rezhym dostupu: http://soskin.info/userfiles/file/2015/1-2_2_2015/Lyakhova,%20Urvantseva.pdf
5. Naumov D.O. Ekonomichna sutnist mekhanizmu strukturovanoho finansuvannia / D.O. Naumov // Aktualni problemy ekonomiky. – 2009. - №7. S. 237 – 251.
6. Ofitsiyni sait Ahentstva z pidtrymky eksportu ta torhivli Chekhii. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.czechtradeoffices.com
7. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.ukrstat.gov.ua
8. Ofitsiyni sait Natsionalnoho Banku Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.bank.gov.ua
9. Polityka spriyannia eksportu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ier.com.ua/files//publications/Books/2.Export_promotion_policy.pdf
10. Sharov O. Shchodo okremykh pytan derzhavnoi finansovoi pidtrymky eksportnoi diialnosti v Ukraini / O. Sharov, B. Soboliev. Analitychna zapyska [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1187/>

11. Yukhta O. I. Polityka pidtrymky eksportu: dosvid "novykh yevropeyskykh ekonomik" / O. I. Yukhta // Visnyk Instytutu ekonomiky ta prohnozuvannya. – 2016. – 2016. – S. 57-64.

Yukhta Oleksii Ihorovych,

PhD student, Institute for economics and forecasting
National Academy of Sciences of Ukraine

**CREATION ECA IN UKRAINE:
PRESENT ADVANTAGES AND DISADVANTAGES**

Introduction. *At the current stage of development trends in exports of goods and services characterized by the following factors: a reduction of more than in 2 times of volumes of exports during the last 5 years, a predominance in the structure of export products with low added value, lack of the strategy of promotion of goods on foreign markets, indicative of a lack of effective export support system in Ukraine.*

Purpose. *Analysis of changes in the mechanism of functioning of export support in the conditions of export credit agencies creation in Ukraine in modern conditions, and development corresponding recommendations for the optimization of export support.*

Results. *Analyzed main positive and negative aspects of implementation of export credit agency, noted the key risks and opportunities.*

Originality. *The originality of the work lies in the critical assessment of the impact of the creation of the ECA in the format of proposed by law, revealed a number of narrow places especially, noted the necessity of separation of small and medium businesses, isolation features of support for exporters of services, lack of criteria for evaluation of ECA (proposed by the author), low proportion of supported product groups in total exports.*

Conclusion. *Creation of ECA carries a number of advantages (international image, providing financial support to exporters, export promotion with high added value, etc.) and a number of risks (institutional lack of establishments coordinator, not take into account features of small and medium businesses, specificities of exports of goods and services). Relevant risks can be addressed with regard to the recommendations given in the article.*

Key words: *export credit agency; export promotion; export policy; exports of goods and services of SME.*

*Одержано редакцією 11.04.2017 р.
Прийнято до публікації 25.04.2017 р.*